

Az iskolai értékelés hatása a gyermek énképének alakulására

Az értékelés és minősítés kifejezés feltételezi, hogy létezik értékes és nem értékes dolog, minőségi és silány termék. A tanár az értékek tudójaként, végső bíróként van jelen, és megmondja, hogy a gyermekek teljesítményében mi az értékes, és mi nem. Ezzel azt is kifejezi, hogy milyen minőségűek a tanulók egy adott tantárgyban. Az iskolai értékeléssel kapcsolatban három jellemzőt is elkülöníthetünk a családi környezetben kapott értékeléssel szemben. Állandóan jelen van közvetett vagy közvetlen módon a nap folyamán, a tanórákon. Kötött területeken értékelik a gyermekeket, amelyeket nem ők választottak meg, és nem szállhatnak ki kudarcuk ellenére sem. Nyilvános, mivel a tanító mindenki előtt értékeli a gyermeket, így tisztában vannak egymás gyengeségeivel, erősségeivel.

A hagyományos iskolákban ritkán értékelnek a verbális intelligencia képességén kívül más képességeket is, mint például az empátia, közösségi munka, együttműködés, különböző jellemvonások, érzelmi gazdagság, így tantárgyi sikereket inkább azok érnek el, akik az elsőként említett képességet birtokolják. Az osztályzás négy foka csak az intellektuális területekre irányultsága a személyiség fejlődésének, állapotának leegyszerűsítő értékelésére alkalmas. Nem tartalmaz elegendő segítő információt a továbblépéshez, nem mutatja a változás, változtatás lehetőségeit, nem elemez, nem jelöli ki a fejlődéshez vezető utat. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a tantárgyi osztályzatok a teljesítmény értékelésén kívül más funkciókra is felhasználhatók (például fegyelmezésre), így nem mindig a konkrét eredményt mutatják, megtévesztve ezzel a pedagógiai folyamat valamennyi résztvevőjét. A jegyekért való tanulás eltereli a gyermekek figyelmét a világ érdekességeiről, a megismerés folyamatának élvezetétől. Az iskolai sikerek, kudarcok hosszú távon viszont nagy hatással vannak a gyermekek önértékelésére. A negatív önértékelés kudarcokhoz és rossz teljesítményhez vezet, ezért fontos, hogy ilyen esetben a pedagógus egy új önképet alakítson ki a gyermekekben úgy, hogy nem csak a tantárgyi munkát értékeli, hanem sok más képességet, ügyességet, tulajdonságot, felhasználva szociális és tanulmányi tapasztalatait. A negatív önképre jellemző, hogy az egyén a saját képességeit

alacsonyra értékeli, a jó adottságait, képességeit nem veszi figyelembe. A hibáit nagynak látja, viszont mások előtt nem ismeri el. A negatív énkép és alacsony önértékelés megnehezíti a gyermek iskolai, majd társadalmi beilleszkedését, és gátlón hat az egyén fejlődésére. A gyermekeknek az iskolába lépés kezdetén már van egy bizonyos globális önképük, amely jobban befolyásolja a kezdeti teljesítményt, mint az intelligencia. Az iskolába járás folyamán vagy javul, vagy negatív marad a gyermekek önképe.

A tanulási énkép nem vizsgálható azonban egységes változórendszerként, hiszen empirikus kutatások bizonyítják, hogy nem létezik egyetlen, globális tanulással kapcsolatos énkép. Ehelyett a tanulók egyes tantárgyakhoz és képességekhez kapcsolódó énképkomponensei elkülönülnek egymástól, és csak gyenge korrelációt mutatnak. Egy tanuló tehát sikeresnek érezheti magát, és pozitív énképpel rendelkezhet matematikából, míg az olvasással kapcsolatos önképe sokkal negatívabb lehet. Az egyén hajlamos mindent elkövetni annak érdekében, hogy önmagáról pozitív képet alakítson ki és tartson fenn. Ehhez különféle énvédő mechanizmusokat használ. Például, ha a tanulót az iskolában bármilyen olyan hatás éri, amely negatívan befolyásolná az önértékelését, számos stratégiát alkalmazhat, hogy megőrizze a már kialakult képet önmagáról. Az egyik ilyen nagyon gyakori stratégia az iskolázás és az iskolai eredményesség értékének csökkentése. A tanuló, mivel rossz osztályzatokat kap az iskolában, az élet más területén elért sikereit, pozitív élményeit felértékeli, az iskolára pedig úgy tekint, mint ahová bár kötelező járni, de nincsen hatással sem a jelenlegi, sem a későbbi életére. Ezzel a folyamattal magyarázhatók egyébként azok az eredmények, melyek szerint a rosszabb iskolai eredménnyel rendelkező tanulók sokszor pozitívabb önképet tartanak fenn önmagukról, mint sikeresebb – bár nem a legsikeresebb – társaik. A pozitív énképpel és reális értékeléssel rendelkező tanuló szorongási szintje alacsony, kedvezőbb a tanulási motivációja, jobb kognitív teljesítményt mutat fel és együttműködőbb.

A diákok között olyanok is felfedezhetők, akik az alulteljesítők csoportjába sorolhatók. Ők jó intellektuális képességgel rendelkeznek, mégis rosszul teljesítenek az iskolában. Ha kritikát kapnak, akkor vagy elutasítják, vagy visszavonulnak, nem tudják magukat cselekvésben és érzelmek terén megfelelően kifejezni: engedékenyek, kikerülik a konfliktusos és a teljesítményhelyzeteket. Ezeknek a gyermekeknek a legtöbbször szociális téren éretlen, szociális problémákkal küzdenek, körükben előfordulhat antiszociális viselkedés is, illetve alacsony önértékelés. Családjuk többnyire instabil: lehet csonka család, melyben

csak az egyik szülővel él a gyermek, vagy rossz anyagi helyzetben lévő család, például ahol csak az egyik szülőnek van keresete, és ezért csak keveset tudnak nyújtani a gyermek(ek)nek szociokulturális téren vagy az oktatásban. A tanárok tudják, hogy vannak diákok, akik többre képesek, többet tudnak elérni, csak zárkózottabbak; a kutatók alátámasztják ezeket a megfigyeléseket. A múltban a gyermekeket úgy lehetett volna elküldeni, hogy motiválatlanok, lusták. Egyesek talán úgy tartották, hogy segíteni kell őket, mert hátrányos helyzetűek és kultúrátlanok. Most már tudjuk, hogy a jó iskolák és a szakértő tanárok képesek különbséget tenni. A tanulmányok azt mutatják, hogy az alulteljesítés hatással van az összes gyenge képességű diákra, de egyes csoportoknál még gyakoribb és veszélyesebb, mint más csoportoknál. Ahhoz, hogy megértsük, és hatását ellensúlyozni tudjuk, szükséges, hogy próbáljuk megérteni az alulteljesítés eredetét és az okait, valamint azt, hogy hogyan azonosítható.

A tanítónak törekednie kell arra, hogy megismerje minél jobban az osztályában lévő gyermekeket, egyenként mindeniket. Értékelje, megerősítse a gyermek törekvéseit, ne hasonlítsa másokhoz, differenciáljon, és az elmarasztalást, illetve a büntetést csökkentse a minimálisra. Bármilyen jól szervezett is a tanítás, a tanulók általában nem ahhoz igazodnak, hogy hogyan tanítják őket, hanem sokkal inkább ahhoz, hogy hogyan ellenőrzik és értékelik a teljesítményüket. Az értékelés befolyásolja a tanuló tanulási motivációját, viszonyulását az iskolához, a tanuláshoz, az illető tantárgyhoz, a pedagógushoz. Maghatározza bizonyos tanulási szokások rögzülését, illetve hat a későbbi pályaválasztásra is. A sikerélmény biztosítása megerősíti a tanulók motivációját, a sorozatos kudarcélmények pedig közömbössé teszik a gyermeket az illető tantárgy iránt. Az értékelés során tehát a sikerélmények biztosítására fektessük a hangsúlyt.

Felhasznált irodalom

- Balogh László: *Pedagógiai pszichológia az iskolai gyakorlatban*. Budapest, 2006, Urbis Könyvkiadó.
- Fóris-Ferenczi Rita: *A tervezéstől az értékelésig*. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó.

Fóris-Ferenczi Rita – Birta-Székely Noémi: *Pedagógiai kézikönyv*. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó.

N. Kollár Katalin – Szabó Éva: *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest, 2004, Osiris Kiadó.

Oroszlány Péter: *Könyv a tanulásról*. Budapest, 2012, AKGA Junior Kiadó.

Marsh, Herbert W. – Shavelson, Richard: *Self-concept: Its multifaceted, hierarchical structure*. Educational Psychologist, 1985, volum 20, 107–123. p.

<http://www.diszlexia.hu/Alulteh.pdf> (2015.06.19)

<http://www.ofi.hu/tudastar/3-vitaforum/tanuloi-enkep> (2015.06.19)

http://www.iskolakultura.hu/iol/iol2008_2_104-118.pdf (2015.06.19)